

Wojciech Jarecki

Czy opłaca się studiować?

Pedagogika Szkoły Wyższej nr 2, 65-76

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Jarecki

Uniwersytet Szczeciński

Czy opłaca się studiować?

Wprowadzenie

Postawione w tytule pytanie jest w zasadzie retoryczne, jeśli uwzględnimy się prestiż bycia studentem, przedłużenie młodości, możliwość zdobycia wiedzy, rozwoju zainteresowań, poznania innych ludzi itd. W tytule tym zawarto jednak pewną prowokację w postaci zwrotu „opłaca się”, mogącego mieć różny wymiar. Może bowiem on oznaczać, poza korzyściami wymienionymi wcześniej, większe zadowolenie z życia i z wykonywanej pracy po skończeniu studiów, większe możliwości pomocy innym, lepszą umiejętność wychowywania dzieci itd., ale niewątpliwie jednym z ważnych wymiarów będzie opłacalność pieniężna. To ona wyznacza główny cel artykułu, którym jest zbadanie, czy studia przynoszą korzyści w postaci wyższego wynagrodzenia i mniejszego ryzyka bezrobocia w stosunku do osób z innym poziomem wykształcenia, a w szczególności ze średnim. Celem dodatkowym będzie odpowiedź na pytanie, na podstawie dotychczasowych badań zaprezentowanych w literaturze przedmiotu, jakie korzyści niepieniężne przemawiają za podejmowaniem studiów wyższych.

Analiza zostanie przeprowadzona w oparciu o dane Eurostatu dla lat 2002–2012 oraz dane OECD (*Education at a Glance*, OECD Indicators 2013). Obejmować ona będzie osoby z wykształceniem wyższym oraz średnim (i zawodowym w przypadku wynagrodzeń) oraz wykształcenie ogółem. Dobór wykorzystanych danych był w pewnym stopniu ograniczony i wynikał z ich ujęcia w Eurostacie, to znaczy poziom wykształcenia jest ujmowany z reguły łącznie: średnie i zawodowe¹ lub średnie, zawo-

¹ Jest to odpowiednik klasyfikacji ISCED 97, poziom 3.

dowe i policealne². Uzyskane wyniki mogą być podstawą do pogłębionych badań nad kosztami i efektami kształcenia, a także mogłyby ułatwić osobom z wykształceniem średnim podjęcie decyzji o dalszej drodze życiowej po maturze, a osobom, które już pracują, decyzji, czy podjąć studia.

Kształcenie jako problem badawczy w ekonomii

Kwestia kształcenia była i jest podejmowana w różnych dyscyplinach naukowych. Ekonomia, czyli nauka o gospodarowaniu, interesuje się kształceniem, ponieważ największym „klientem” systemu szkolnictwa jest gospodarka.

Kwestie wpływu kształcenia na gospodarkę, a dokładniej – na jej wzrost – podejmowano od dawna. Szerzej problemy te były poruszane już w ekonomii klasycznej (XVIII–XIX wiek)³, co wynikało głównie z podkreślania silnych związków między wzrostem wydajności pracy, będącej jednym ze skutków kształcenia, a bogactwem danego kraju. Ponieważ produkcja związana jest z pracą ludzką, stwarzało to z czasem przesłanki uznawania pracy za główne bogactwo kraju. W konsekwencji na wzrost tego bogactwa w dużym stopniu wpływa jakość kapitału ludzkiego⁴. Im jest ona wyższa, tym wykonywana praca może być bardziej wydajna i złożona, a to determinuje wartość dodaną i w efekcie wzrost bogactwa kraju.

Szersze badania nad kapitałem ludzkim, a szczególnie znaczeniem kształcenia dla rozwoju kraju, zaczęto jednak podejmować w zasadzie dopiero od drugiej połowy XX wieku⁵.

To, co było mocno podkreślane przez ekonomistów klasycznych i kontynuowane przy rozwijaniu teorii kapitału ludzkiego, to w szczególności kwestia wpływu zdobywanej wiedzy na podnoszenie kwalifikacji

² Jest to odpowiednik klasyfikacji ISCED 97, poziom 3–4.

³ Chociażby w dziełach: A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa 1954; J.B. Say, *Traktat o ekonomii politycznej*, PWN, Warszawa 1960; A. Marshall, *Zasady ekonomiki*, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1928.

⁴ Czyli wiedzy, wykształcenia, zdrowia, umiejętności, cech osobowych itd. (B. Keeley, *Human Capital: How what you know shapes your life*, OECD, Geneva 2007, s. 30).

⁵ Szczególnie: E.F. Denison, *The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives Before*, Committee for Economic Development, New York 1962; T.W. Schultz, *Education and Economic Growth*, w: *Social Forces Influencing American Education*, red. H.B. Nelson, University of Chicago Press, Chicago 1961.

i wzrost wydajności pracy, co powinno skutkować wyższym wynagrodzeniem⁶, a w skali makroekonomicznej wyższym wzrostem gospodarczym. Poza tym zwrócono uwagę na uzyskiwanie niższych wynagrodzeń (lub nieuzyskiwanie ich w ogóle) w okresie kształcenia i oczekiwanie za to rekompensaty w przyszłości. Warto też podkreślić, że już w ekonomii klasycznej uwzględniano niepieniężne korzyści z kształcenia w postaci wpływu na lepsze wykształcenie dzieci, zadowolenia z pracy, większej aktywności zawodowej itd. Do połowy XX wieku nie podejmowano, mając na uwadze kontekst wykształcenia, kwestii odnoszących się w istotny sposób do ekonomiki pracy, a mianowicie związanych z wpływem kształcenia na stopę bezrobocia i zatrudnienia.

Uogólnienie teoretyczne kapitał ludzki uzyskał na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, gdy zaczęto badać znaczenie edukacji i kwalifikacji w rozwoju gospodarczym⁷. Podjęto wówczas również badania kosztów i efektów kształcenia, w tym studiowania. Próbowano też wykazać wpływ podnoszenia poziomu wykształcenia czy upowszechniania szkolnictwa na wzrost gospodarczy, co okazało się problemem nie do przewyciężenia. Z drugiej strony wskazywano, że z podnoszenia poziomu wykształcenia wynikają określone korzyści społeczne.

Z czasem, szczególnie od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, zaczęto podejmować badania mikroekonomiczne, przede wszystkim dotyczące przedsiębiorstw oraz poszczególnych osób inwestujących w edukację⁸. Podjęto też próby szacowania kosztów i efektów kształcenia, w tym na studiach wyższych⁹.

Szacunki kosztów kształcenia ograniczały się głównie do uwzględniania kosztu alternatywnego, czyli utraconego wynagrodzenia w okre-

⁶ Będącym głównym efektem ekonomicznym kształcenia.

⁷ Szczególnie wspomniani w przypisie 5 E.F. Denison i Y.W. Schultz, a w 1976 r. całościowo opisał to G.S. Becker (G.S. Becker, *The Economic Approach to Human Behavior*, University of Chicago Press, Chicago 1976).

⁸ M.in.: G. Psacharopoulos, *The Profitability of Investment in Education*, University Oldenburg, Paper Reviews, Oldenburg 1995; P. Ederer, C. Kopf, P. Schuler, F. Ziegele, *Umverteilung von unten nach oben durch gebührenfreie Hochschulausbildung. Materialsammlung*, Centrum für Hochschulentwicklung, Gütersloh 2000.

⁹ Szeroka analiza tych badań znajduje się w: W. Jarecki, *Szacowanie kosztów i efektów kształcenia na poziomie wyższym*, Rozprawy i Studia, t. 789, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011, s. 100–129.

sie studiowania. Rzadziej natomiast ujmowano koszty bezpośrednie studiowania. Nie uwzględniano też z reguły kosztów pośrednich (noclegów, wyżywienia, dojazdów), uzasadniając to tym, że byłyby one ponoszone nawet wówczas, gdyby dana osoba nie studiowała. Nie brano także pod uwagę zmniejszania kosztów studiowania w postaci wynagrodzenia za pracę własną w okresie studiów. Wynikało to głównie ze sporadycznego podejmowania pracy przez studentów¹⁰.

Jako efekty wyższego kształcenia uwzględniano, a mając na uwadze klasyczne ujęcie ekonomii, takie podejście nadal funkcjonuje, głównie wpływ podnoszenia poziomu wykształcenia (dawniej – wzrostu liczby lat kształcenia) na wysokość uzyskiwanych wynagrodzeń, ewentualnie na ryzyko bezrobocia. Do efektów zaliczano również stopę zwrotu z inwestycji w kształcenie.

Warto też dodać, że już Theodore William Schultz twierdził¹¹, że studia należy traktować w kategoriach inwestycyjnych, gdyż decyzja o studiowaniu jest podejmowana po okresie obowiązkowej nauki, trwającej w większości krajów Unii Europejskiej do około 18. roku życia. Poza tym ważna jest konstatacja, że absolwenci studiów wyższych stają się formalnie specjalistami na rynku pracy, co ma kluczowe znaczenie dla rozwoju kraju, ponieważ od ich wydajności pracy, innowacyjności, przedsiębiorczości itd. zależy rozwój i funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Przedstawione w zarysie problemy pokazują, że edukacja ma ściśle związki z ekonomią i od dawna jest przedmiotem zainteresowań badaczy. Są one cały czas aktualne, a można nawet stwierdzić, że coraz silniejsze. Dotyczy to w szczególności kwestii podejmowania studiów wyższych i optymalnego wykorzystania czasu studiów do wzrostu kwalifikacji. Niemniej pojawiają się również pytania, czy jeszcze warto podejmować studia wyższe. Aby na nie odpowiedzieć, przeprowadzono analizę danych statystycznych dotyczących wykształcenia, wynagrodzenia i stopy bezrobocia.

¹⁰ Polska to jeden z nielicznych krajów, w którym jest tak duży odsetek osób studiujących w trybie niestacjonarnym, przy czym jest to wyraźna tendencja malejąca. Dostrzeganie wysokiego odsetka studentów studiów niestacjonarnych w Polsce jest istotne, gdyż z tego powodu trudno jest porównywać wyniki badań przeprowadzanych u nas i w innych krajach, gdzie prawie 100% studiujących to studenci stacjonarni.

¹¹ T.W. Schultz, *Investment in Human Capital*, „The American Economic Review” 1961, nr 51.

Wykształcenie a wynagrodzenie

Analizując zależność między wykształceniem a wynagrodzeniem czy stopą bezrobocia, warto najpierw określić, jak duży odsetek stanowią pracujący z wyższym wykształceniem. W przypadku Polski dane te można skonfrontować z danymi z innych krajów, co pozwoli wysunąć wstępne wnioski, jaka tendencja wystąpi w Polsce w najbliższych latach w odniesieniu do popytu na studia wyższe. Dane dotyczące odsetka pracujących w krajach UE zostały przedstawione w tabeli 1.

Dane zawarte w tabeli pokazują wzrostową tendencję odsetka osób pracujących z wyższym wykształceniem w latach 2002–2012. W 2012 roku co czwarty pracujący miał wykształcenie wyższe. Największy odsetek osób z wyższym wykształceniem w 2012 roku odnotowano na Cyprze i w Irlandii (około 37%), w Wielkiej Brytanii (prawie 36%), Luksemburgu i Finlandii (po około 35%) oraz w Estonii i Belgii (po około 33%), a najmniejszy w Rumunii (ponad 14%), we Włoszech (niecałe 15%), na Malcie (niecałe 16%), w Portugalii, Czechach i na Słowacji (niecałe 18%). Zatem różnice są stosunkowo duże i należy oczekiwać, że zarówno w Polsce (niecałe 23%), jak i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej nastąpi jeszcze wzrost tego odsetka. Tym bardziej, że z lepiej rozwiniętych krajów UE część ma stosunkowo niski odsetek pracujących po studiach wyższych (Włochy, Portugalia, Malta, Grecja), gdyż jest tam lepiej rozwinięta turystyka, czemu sprzyja cieplejszy klimat. Można więc zaryzykować tezę, że w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej odsetek ten osiągnie „nasylenie” przy ok. 30–35% osób pracujących z wyższym wykształceniem.

Tabela 1. Odsetek osób pracujących z wyższym wykształceniem w latach 2002–2012 (wiek 15–64 lata)

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
1	2	3	4	5	6	7
UE (27 krajów)	18,2	19,9	–	22,2	23,8	25,5
Belgia	26,1	27,8	29,5	30,1	32,4	33,0
Bułgaria	18,7	18,9	19,4	20,1	20,5	21,5
Czechy	10,4	10,9	12,1	13,1	15,2	17,7
Dania	26,1	28,9	30,9	27,9	29,4	30,5
Niemcy	19,9	22,2	21,2	22,5	23,6	25,3
Estonia	26,0	28,0	29,3	29,9	31,3	33,2
Irlandia	23,5	26,6	29,3	31,8	34,8	36,8

1	2	3	4	5	6	7
Grecja	16,0	18,6	19,7	20,9	22,1	24,2
Hiszpania	23,4	24,8	26,9	27,6	28,9	30,5
Francja	22,9	23,8	25,4	26,4	27,8	29,4
Włochy	9,2	10,3	11,9	13,3	13,6	14,5
Cypr	27,6	27,7	29,7	33,1	34,4	37,2
Łotwa	17,7	17,4	18,8	22,3	23,8	26,3
Litwa	20,2	22,0	24,1	27,3	28,7	30,3
Luksemburg	17,0	21,9	21,7	25,0	32,0	35,3
Węgry	12,5	14,9	15,9	17,3	18,1	20,2
Malta	8,7	10,8	11,8	12,7	14,1	15,6
Holandia	22,4	26,8	27,7	29,4	29,3	30,2
Austria*	15,4	17,0	15,7	16,1	17,3	18,0
Polska	10,6	13,4	15,8	17,6	20,5	22,6
Portugalia	8,6	11,5	12,3	13,3	14,5	17,6
Rumunia	8,7	9,2	10,2	11,3	12,5	14,2
Słowenia	12,5	16,2	18,6	19,8	21,1	23,9
Słowacja	9,2	11,1	12,7	13,1	15,9	17,9
Finlandia	28,5	29,9	30,8	32,1	33,5	34,8
Szwecja	23,8	25,5	27,5	28,6	30,1	31,9
Wielka Brytania	27,3	27,1	28,7	29,9	32,7	35,9

* W danych statystycznych Austrii nie są ujmowani absolwenci politechnik.

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Chcąc jednak zrealizować cel niniejszego artykułu, należy przeanalizować dane dotyczące wynagrodzeń i stopy bezrobocia w zależności od poziomu wykształcenia (tabele 2 i 3).

Najważniejsza informacja, którą można uzyskać z analizy danych zawartych w tabeli 2, jest taka, że wynagrodzenia osób z wykształceniem wyższym było w analizowanych latach znacznie wyższe niż wynagrodzenie osób z wykształceniem średnim i zawodowym łącznie. W 2002 roku, w zależności od kraju, wynagrodzenie osób z wyższym wykształceniem było wyższe o 50–125% niż średnie i zawodowe, w 2006 roku, nie licząc Irlandii, w podobnej proporcji, a w 2010 roku od 50 do 110%. Co interesujące, proporcje te w jednych krajach się zwiększają, w innych zmniejszają. W Polsce, po spadku w 2006 roku, nastąpił wzrost stosunku wynagrodzeń osób z wykształceniem wyższym do wynagrodzeń osób z wykształce-

niem średnim i zawodowym¹². Ogólnie wyższy jest ten stosunek w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, czyli tam, gdzie jest jeszcze niższy odsetek osób pracujących z wykształceniem wyższym. Można zatem wyciągnąć wniosek, że uzasadnione jest podejmowanie studiów wyższych, biorąc pod uwagę możliwość uzyskiwania stosunkowo wysokiego wynagrodzenia. Oczywiście wymaga to dalszych, pogłębionych badań, dotyczących chociażby kierunków studiów i zawodów.

Tabela 2. Wynagrodzenie godzinowe (w zł) oraz różnica procentowa wynagrodzenia według poziomu wykształcenia w latach 2002–2010 w UE (według PPS)¹³

Wykształcenie Kraj	2002			2006			2010		
	Średnie i zawodowe	Wyższe	Wyższe/średnie i zawodowe (%)	Średnie i zawo- dowe	Wyższe	Wyższe/średnie i zawodowe (%)	Średnie, zawo- dowe, policealne	Wyższe	Wyższe/śred- nie, zawodowe, policealne (%)
UE (25 krajów)	11,74	15,53	32	-	-	-	-	-	-
Bułgaria	1,70	2,65	56	1,94	3,80	96	3,36	6,78	102
Czechy	4,92	8,60	75	6,20	11,51	86	6,39	11,45	79
Estonia	-	-	-	4,50	7,33	63	5,67	9,53	68
Irlandia	12,33	20,11	63	14,03	15,94	14	16,27	27,02	66
Hiszpania	-	-	-	-	-	-	11,02	16,56	50
Łotwa	-	-	-	3,27	6,18	89	4,38	7,92	81
Litwa	2,77	5,01	81	3,62	6,88	90	4,07	7,93	95
Węgry	-	-	-	4,74	9,78	106	5,66	11,22	98
Holandia	13,81	20,67	50	13,65	19,86	45	14,38	21,69	51
Polska	4,97	10,12	104	5,50	8,89	62	6,43	13,49	110
Rumunia	2,06	4,63	125	-	-	-	-	-	-
Słowenia	7,03	14,40	105	7,48	16,49	120	8,77	17,00	94
Słowacja	4,02	6,90	72	4,71	8,75	86	6,04	10,51	74
Wielka Brytania	13,36	21,74	63	14,44	24,97	73	14,22	20,79	46

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

¹² Wliczenie osób z wykształceniem policealnym nie ma istotnego znaczenia, gdyż stanowią one pomijalny odsetek pracujących.

¹³ W danych Eurostatu są dane dotyczące jedynie wymienionych w tabeli krajów i lat.

Kolejnym etapem analizy jest zależność między wykształceniem a stopą bezrobocia (tabela 3).

Tabela 3. Stopa bezrobocia ogółem i wśród osób z wykształceniem wyższym w latach 2002–2012 (wiek 15–64 lata)

	2002		2008		2012	
	Ogółem	Wyższe	Ogółem	Wyższe	Ogółem	Wyższe
UE (27 krajów)	–	–	7,4	4,1	10,8	6,4
Belgia	8,1	4,9	6,8	3,1	8,3	4,4
Bułgaria	17,1	8,5	5,1	2,0	12,5	6,0
Czechy	7,3	2,4	4,4	1,7	7,2	2,9
Dania	4,6	3,8	3,6	2,1	7,1	4,4
Niemcy	–	–	7,1	3,4	5,3	2,4
Estonia	11,6	7,1	7,8	3,6	9,4	6,3
Irlandia	4,7	2,8	7,6	4,2	14,0	7,5
Grecja	10,3	7,0	8,1	6,4	26,3	18,9
Hiszpania	11,7	9,3	14,0	7,4	26,2	16,2
Francja	–	–	7,9	5,0	10,5	6,0
Włochy	9,0	6,0	7,1	4,6	11,7	6,7
Cypr	–	–	3,4	2,4	13,0	11,2
Łotwa	11,6	5,2	10,1	5,8	14,2	6,1
Litwa	13,2	6,7	8,0	3,7	13,4	6,0
Luksemburg	–	–	5,4	3,4	5,1	2,8
Węgry	6,0	2,0	8,0	2,9	10,8	4,4
Malta	6,9	–	6,4	–	6,5	–
Holandia	2,9	2,3	2,6	1,7	5,6	3,3
Austria	3,8	1,7	4,0	1,3	4,5	2,3
Polska	20,1	7,5	6,8	3,7	10,2	5,8
Portugalia	6,4	5,7	8,3	6,8	17,8	13,5
Rumunia	8,7	5,2	6,1	3,4	7,2	5,6
Słowenia	6,6	2,7	4,3	3,5	9,7	6,5
Słowacja	18,1	5,0	8,7	2,9	14,5	7,6
Finlandia	8,4	3,6	6,0	3,1	7,1	3,7
Szwecja	5,0	3,1	6,3	3,5	7,8	4,4
Wielka Brytania	5,2	3,1	6,3	3,2	7,8	4,3

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

Dane zawarte w tabeli 3 pokazują, że wśród osób posiadających wykształcenie wyższe we wszystkich analizowanych latach, stopa bezrobocia była znacznie niższa niż średnio wśród wszystkich pracujących¹⁴. Dla całej UE była ona około połowę niższa. Można zauważyć, porównując również z danymi z tabeli 1, że mimo wzrostu odsetka osób pracujących z wyższym wykształceniem, różnica ta nie zmieniła się istotnie i proporcje bezrobocia w kolejnych latach w większości krajów pozostają względnie stałe.

Z jednej strony w większości krajów odsetek osób bezrobotnych ogółem jest około dwukrotnie większy niż z wykształceniem wyższym, ale z drugiej jest kilka krajów, w których jest tylko niewiele mniejszy. Najmniejsze różnice są we Włoszech, Hiszpanii i Portugalii, czyli w krajach śródziemnomorskich, gdzie duży odsetek osób pracuje w turystyce w firmach rodzinnych, a tym samym popyt na osoby z wykształceniem wyższym jest mniejszy. Polska wpisuje się w średnią unijną, przy czym warto zauważyć, że w 2002 roku bezrobocie ogółem było w naszym kraju prawie trzykrotnie wyższe niż wśród osób z wykształceniem wyższym.

Na podstawie przedstawionych danych można wywnioskować, że warto podejmować studia wyższe, gdyż wówczas ryzyko bezrobocia jest mniejsze.

Przedstawioną analizę danych statystycznych warto uzupełnić o korzyści z kształcenia, w tym ze studiowania, niezwiązane bezpośrednio z rynkiem pracy, które można by nazwać umownie korzyściami pozaekonomicznymi.

Pozaekonomiczne korzyści z kształcenia

Oprócz opisanych efektów kształcenia, odnoszących się ściśle do rynku pracy, występują również mało lub w ogóle niewymierne efekty, które nazywa się pozaekonomicznymi czy też niematerialnymi lub niepieniężnymi. Mają one wpływ na funkcjonowanie danej osoby, ale poprzez to częściowo również na całe społeczeństwo. Bez wątpienia, podnoszenie poziomu wykształcenia, a tym samym zdobywanie wiedzy i lepsza umiejętność pozyskiwania informacji, wpływa na częstsze podejmowanie racjonalnych decyzji. Poza tym dla osoby lepiej wykształconej korzystna

¹⁴ W tej grupie ujęte są również osoby z wykształceniem wyższym.

jest większa możliwość wyboru zawodu, a wykonywane prace są bardziej interesujące¹⁵. Wyższy poziom wykształcenia sprzyja też większej świadomości potrzeby dbałości o zdrowie, lepszemu odżywianiu, częstszemu korzystaniu z opieki medycznej¹⁶.

Warto też zauważyć, że wzrost poziomu wykształcenia danej osoby może pozytywnie wpływać na edukację i zdrowie jej potomstwa. Dotyczy to nie tylko poziomu wykształcenia, ale również jakości zdobytej wiedzy¹⁷.

Do istotnych indywidualnych efektów pozaekonomicznych kształcenia¹⁸, poza wspomnianymi wyżej, można również zaliczyć wiele innych:

- a) następuje wzrost aktywności szczególnie w zakresie dokształcania¹⁹;
- b) podnoszenie poziomu wykształcenia obniża ryzyko niewłaściwych decyzji (np. związanych z kupowaniem dóbr, szczególnie na kredyt, ze względu na lepsze rozumienie funkcjonujących mechanizmów rynkowych i innych)²⁰;
- c) wzrastają szanse wykonywania pracy zgodnej z zainteresowaniami²¹;

¹⁵ W. Jarecki, *Szacowanie...*

¹⁶ Według badań Instytutu Statystyki i Badań Ekonomicznych (INSEE) we Francji, zachorowalność np. na raka najbardziej wzrasta wśród pracowników o najniższych kwalifikacjach. Cierpią oni na nowotwory krtani, gardła, jamy ustnej i płuc, co spowodowane jest nadmierną konsumpcją tytoniu i alkoholu. Badania polskich uczonych pokazują, że im wyższe wykształcenie, tym ludzie bardziej racjonalnie się odżywiają, dbają o higienę i rekreację. Osoby z wykształceniem wyższym zamieszkujące najbardziej zanieczyszczone regiony Polski (Górny Śląsk, Zagłębie Miedziowe) żyją dłużej niż osoby niewykwalifikowane z Warmii i Mazur (<http://fakty.interia.pl/nauka/news/czy-wyksztaleni-zyja-dluzej,854427,14>).

¹⁷ Szerzej zob. L. Woessmann, *New Evidence on the Missing Resorce-Performance Link in Education*, „Kiel Working Papers” 2001, nr 1051.

¹⁸ Zob. też: W. Jarecki, *Wyniki badań w kwestii efektów kształcenia*, w: *Gospodarowanie zasobami pracy na początku XXI wieku*, red. C. Horodeński, C. Sadowska-Snarska, IPiSS, Warszawa 2009, s. 289–297.

¹⁹ W. Jarecki, *Poziom wykształcenia a kształcenie ustawiczne w Polsce i w Unii Europejskiej*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 8, s. 5–9.

²⁰ Szerzej na ten temat w: L. Vila, *The Non-monetary Benefits of Education*, „European Journal of Education” 2000, nr 35, nr 1–1, s. 21–32; B. Wolfe, R. Haveman, *Accounting for the Social and Non-Market Benefits of Education*, w: *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being*, Raport z sympozjum organizowanego pod patronatem OECD: *The contribution of human and social capital to sustained economic growth and well-being*, red. J.F. Helliwell, Québec City 2000, s. 21–22.

²¹ B.D. Johnstone, *Higher Educational Accessibility and Financial viability: The Role of Student Loans*, 2005, s. 6, www.gse.buffalo.edu/org/IntHigherEdFinance/Publications/publications_HED_Accessibility_Viability_Student_Loans.pdf.

- d) następuje poprawa statusu i prestiżu społecznego, które nie są elementem związanym bezpośrednio z mechanizmem rynkowym, lecz dzięki posiadaniu prestiżu w społeczeństwie danej osobie łatwiej jest w nim funkcjonować²²;
- e) zwiększa się aktywność w sprawach społecznych i politycznych²³, co wpływa na aktywniejszy tryb życia;
- f) występuje zjawisko socjalizacji w okresie kształcenia, szczególnie podczas studiowania, gdy oczekiwane jest od studentów zaangażowanie w dyskusje, współpracę, wspólne przygotowywanie projektów itp.²⁴.

Przedstawione wyniki badań pokazują, że kształcenie sprzyja uzyskiwaniu wielu innych pozapieniżnych korzyści.

Wnioski

Przedstawiona analiza danych statystycznych dotyczących odsetka osób pracujących z wyższym wykształceniem, zależności między wykształceniem a uzyskiwanymi wynagrodzeniami i stopą bezrobocia oraz literatury przedmiotu dotyczącej pozaekonomicznych korzyści z kształcenia pozwalają na wyciągnięcie jednoznacznego wniosku, że opłaca się podejmować studia wyższe, gdyż uzyskuje się (średnio) wyższe wynagrodzenie, ryzyko bezrobocia jest mniejsze oraz występuje wiele innych korzyści. Należy też zaznaczyć, że w większym stopniu dotyczy to krajów Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie odsetek pracujących osób z wyższym wykształceniem jest niższy niż w krajach lepiej rozwiniętych.

Nie ulega wątpliwości, że przedłużający się kryzys oraz wysoka stopa bezrobocia nie są korzystne dla rynku pracy. Bezrobocie powoduje wiele dodatkowych negatywnych skutków (konflikty w pracy i w rodzinie, niepewność, brak wiary we własne możliwości, stres itd.), natomiast podno-

²² R.S. Eckaus, *Die Bedeutung der Bildung für das Wirtschaftswachstum, Bildungsinvestitionen und Wirtschaftswachstum*, K. Hüfner, Stuttgart 1970, s. 72; H.J. Bodenhöfer, *Finanzierungsprobleme und -alternativen der Bildungspolitik*, „Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften“ 1978, nr 2, s. 137.

²³ E. Stoker, U. Streckeisen, S.C. Wolter, *Indikatoren zum Humankapital*, Bundesamt für Statistik, Neuchatel 1998, s. 43.

²⁴ Zob. D. Schmidtchen, K. Roland, *Mehr Markt im Hochschulbereich: Zur Effizienz und Gerechtigkeit von Studiengebühren*, Center for the Studies of Law and Economics, Diskussionspapier 2005, nr 5, s. 11.

szenie poziomu wykształcenia i zdobywanie wiedzy daje większe szanse na wzrost aktywności i sprostanie trudnym sytuacjom, sprzyja większej mobilności, zakładaniu własnej działalności gospodarczej itd.

Należy na koniec podkreślić, że studia wyższe wymagają w Polsce stosunkowo wysokich nakładów własnych²⁵ i dlatego tym bardziej warto czas studiowania wykorzystać na własny rozwój, zarówno wiedzy, jak i osobowości oraz umiejętności praktycznych.

Słowa kluczowe: *studia wyższe, bezrobocie, wynagrodzenie*

DOES HIGHER EDUCATION PAY OFF?

Summary

The article discusses the correlation between education and economy. The main aim was to present benefits from entering higher education, with special reference to benefits deriving in terms of labour market (wage/salary, unemployment rate) and other benefits (concern for health, life and job satisfaction, etc.). The analysis of data and the findings of research referred to in the literature on the subject have enabled the author to conclude that higher education does pay off.

Keywords: *higher education, unemployment, salary*

Translated by Joanna Czarnecka

²⁵ Według danych GUS odsetek wydatków prywatnych na szkolnictwo wyższe w Polsce w ogólnych wydatkach na szkolnictwo wyższe należy do najwyższych w Europie i wynosi ok. 25%. Wyższe są w Wielkiej Brytanii, a porównywalne w Holandii, średnio w UE wynoszą ok. 20% (*Education at a Glance*, OECD Indicators 2013, tab. B 2.3).